

Ion Coja, bun dramaturg și mare actor

E lucru sigur că piesele domnului ION COJA sunt bune, sunt inspirate, sunt originale, sunt reușite, dar eu, care am avut norocul de a fi coleg de facultate și camarad de arme cu susnumitul, de câte ori citesc o piesă de-a lui Ion Coja nu mă pot împiedica să nu încerc să mi-l închipui pe Ion Coja ca actor în piesele sale, întrebându-mă care rol i s-ar potrivi cel mai bine! Încercând să-l fac să-mi răsunе în minte vocea inconfundabilă a colegului care ne-a încântat ori de câte ori lua cuvântul în adunările studențești sau la orele de pregătire militară!

Doamne, cu câtă seriozitate și gravitate emitea fermecătoarele sale absurdități pe loc scornite, lăsându-ne cu gura căscată, nevenindu-ne să credem că auzim cele rostite de colegul nostru, care, când lua cuvântul, cădea parcă în transă, era alt om, juca cu dăruire rolul pe care și-l scria vorbind. Creație totală!...

Actorul Peter Paulhoffer, vremelnic camarad de arme, asista perplex la intervențiile lui Coja în discuțiile cu superiorii în grad, nu se vedea capabil de performanța actricească a lingvistului Ion Coja, care își păstra masca impenetrabilă de seriozitate și gravitate academică în vreme ce noi ne tăvăleam de rîs!

A rămas de pomină în gașca noastră participarea lui Ion la cina condus de Eugen Barbu, în sala mare de la Uniunea Scriitorilor. Noi, eu adică, cu Silviu Grigore și

Mihai Șainian, am insistat pe lângă prietenul nostru să vină să vadă și el ce dezbateri interesante, ce miștocăreală, ce gagici, ce aere își dă Barbu etc., etc. A acceptat să ne însoțească. Începe ședința cu o proză, despre o pruncucidere, și se încheia cu fraza gravă „ne-am revăzut cu toții la tribunal, la procesul de pruncucidere!” Frază urmată de tăcerea impresionată a asistenței. Și se înscrie primul la cuvânt Ion Coja, necunoscut pentru toată lumea la acea dată. Și zice cam așa: L-aș ruga pe domnul autor să-mi spună dacă m-a mai văzut vreodată! Nu, răspunde autorul mirat foarte. Dar așa, insistă Coja, acoperindu-și podoaba capilară, adică dacă-și aduce aminte autorul de fața lui ras în cap, ca orice deținut regulamentar. Nici așa! V-am întrebat, continuă Coja cu o voce gătuită de emoția retrăirii, pentru că și eu am fost implicat într-un proces de pruncucidere și textul dumnevoastră a trezit în mine amintiri de neuitat!..

Sala a înmărmurit, iar noi, derbedeii, icneam să nu izbucnim în râs, ceea ce l-a făcut pe Barbu să intervină energic: Domnilor, asistăm la un moment dramatic, de confruntare a literaturii cu viața! Nu mai râdeți ca niște... Și Coja a mai spus câteva trăznăi, după care s-a așezat pe scaun! Cum vă numiți? L-a întrebat Eugen Barbu, pentru procesul verbal al ședinței. Și Coja se ridică și răspunde: Asta m-a făcut să bănuiesc că asemănarea de nume nu este întâmplătoare: Eu mă numesc Marius Șochete!... Pasămite, personajul principal al narațiunii avea un nume asemănător, terminat în sufixul oltenesc -ete! Marius Șochete! Scoasă pe loc! Cojisme de-ale lui Ion Coja, cum circula în gașca noastră acest cuvânt: **cojisme**...

Țineam mult să relatez această poveste, care mi se pare grăitoare pentru latura histrionică a lui Ion Coja, altminteri purtător de morgă universitară, academică, ce pare a doua sa natură! Nu! Ion Coja este un mare actor în timpul liber, îmi vine să spun! Atunci când nu scrie teatru!

Îl face pe loc, dacă are ocazia, adică spectatori. Dar nu pe scenă, unde nu a pășit niciodată!

Aperformat oficial ca lingvist, ca gramătic, îndeletnicire fără nicio legătură cu teatrul scris sau jucat. Dar stând de vorbă cu niște studente de-ale domnului profesor am aflat că singur, în fața amfiteatrului plin de spectatori, actorul din Ion Coja se simțea în largul său, revărsându-se cu dărnicie!

Sau cine știe, o fi existând vreo relație, numai de Ion Coja știută, între materia aparent anostă a gramaticii și jocul subtil al improvizației actoricești!

Altminteri, e de menționat că una din primele piese scrise de Ion Coja se chema chiar așa: *Coja Ion, autorul piesei...* Dar nu e clar care dintre personaje este Ion Coja al nostru.

Volumul său de debut *Jucătorul de table* a adus pe piață o viziune nouă, modernă, insolită, deși vizibil marcată de lectura lui Eugen Ionescu, lucru știut și recunoscut de autor. Pentru ca ulterior să vină cu piesa *Credința*, apăsător protocronistă, „naționalistă” în conținut și superior modernistă în formă, ca formulă literară. Cam pirandelliană. Ni s-a lăudat mereu autorul cu scrisoarea primită de la Constantin Noica în care marele filozof se arăta încântat de performanța literară a piesei lui Ion Coja, care aduce pe scenă mari personalități istorice, prohibite la acea oră: regele Carol I, Brătienii... Piesa i-a fost jucată la Constanța, până a fost interzisă de tovarășa Bărbuță din pricina titlului! Nu pica bine la lingurica cenzurii!

Dacă nu mă înșel, Marian Popa a lansat pecetea cu care Ion Coja a rămas până azi: „cel mai bun dramaturg român nejucat...” Nejucat în primul rând din cauza autorului, care nu a înțeles un lucru simplu, bine cunoscut de orice autor de piese. Treaba autorului nu se rezumă la scrierea textului! Abia după aceea urmează greul: plasarea „mărfii”, găsirea de cumpărători. Până ajungi la premiera

unei piese treci printr-un veritabil calvar, printr-un șir de umilințe și concesii, de negocieri penibile, abdicări de sine dureroase, care anulează uneori izbânda premierei. Bucuria premierei, umbrită de rănile târguielilor, cele mai dureroase fiind provocate de regizori incuți, ostili textului literar, transformat în pretext pentru o mișcare scenică haotică, fără nicio funcție dramatică!

Am discutat deseori acest subiect cu Ion Coja, lipsa sa de realism și de simț practic sărindu-mi în ochi aproape ostentativ. Înțelegea ce-i spun, dar nu pricepea, nu voia să-mi dea dreptate! A fost principala cauză a faptului că a fost așa de puțin jucat! A fost un părinte denaturat al propriilor sale texte, din care pretindea că fiecare replică are contribuția sa unică la unicitatea textului. Decembrie 1989 cred că l-a prins pe Ion Coja cu sertarul plin de literatură nepublicată.

I-am cunoscut piesele ne jucate. Încă din studenție ne dădeam unul altuia la citit textele. M-a impresionat în mod deosebit *Dacă și cu parcă!* Mi-ar fi plăcut s-o fi scris eu! Impresionantă până la lacrimi! Cu o viziune neașteptată asupra obsedantului deceniu! Cu un rol feminin pentru orice mare actriță!

A scris Coja și texte inspirate din „construcția socialismului”, este vorba de piesa *Cu pașaportul în buzunar*, o comedie strașnică, dar autorul tot așa, n-a știut să se bată și să se zbată pentru opera sa. După 1990 i-am cerut textul, se putea juca în noile condiții politice, și am aflat că autorul nu mai avea nicio copie, nu mai reușea să recupereze textul de pe la teatrele unde o dăduse!... Dispărut în neantul secretariatelor literare... Perfect caracteristic pentru stilul de boier pe care l-a practicat Ion Coja întotdeauna. A acceptat cu seninătate și nota de plată: cel mai nejuocat autor...

După 1990 a sperat să i se joace piesa *Requiem pentru Jan Palach*, eroul ceh care și-a dat foc la Praga după invazia sovietică. Piesa, scrisă imediat după consumarea

evenimentului, l-a pus pe Coja sub lupa Securității. Mi-a povestit cu amărăciune despre discuțiile purtate la ambasada cehă după 1990, unde a dat peste o indiferență suspectă. Cum de nu-i interesa pe cehi că un român a scris o piesă despre eroul lor național?!... Mă mir și eu, nu m-aș mira să fie ceva urât la mijloc! Mă gândesc la toamna anului 1989, când cehii au ieșit în stradă revoltați de moartea înscenată, falsă, a unui compatriot, victimă falsă a represiunii comuniste! Nu cumva minunata povestea a lui Jan Palach are și altă variantă?!

Tot după 1990 a scris și piesa *Pariul valah*, o capodoperă, în care personajul principal nu este voievodul, ci ...nea Petrache Țuțea. Coja a avut o mare slăbiciune pentru marele legionar, l-a făcut personaj principal și în câteva romane ale sale, *Șeitani* și *Salonul de reanimare*. Amândouă romanele conțin mai multe posibile spectacole de teatru, fiind puternic dialogate. Și ce dialoguri!

Mă gândesc mai ales la scena confruntării din cimitirul evreiesc Filantropia dintre un „înțelept al Sionului” și românul cel mai... român! Cel deopotrivă cu Socrate cum i-a zis Emil Cioran, mi se pare. Lui Ion Coja îi datorez de altfel ocazia unică de a fi stat de vorbă cu Petre Țuțea. A fost imediat după alegerea lui Ronald Reagan, când eu m-am repezit să domolesc entuziasmul bătrânului reacționar: „*De ce vă bucurați că un actor a ajuns președintele Americii?! Nici măcar nu este un mare actor!*” Stârnindu-l astfel pe bătrân să-mi dea o replică de neuitat! „*Nu-i cer lui Reagan decât să-l joace bine pe Iulius Caesar când se va întâlni cu Brejnev și îi va spune NIET!*”

În *Pariul valah*, când afli că este o piesă despre martirii brâncoveni, te crucești: cum ar putea cineva, un autor, să aducă pe scenă scena cumplită a decapitării martirilor?! Pare, scenic vorbind, imposibil! Am citit piesa convins că momentul respectiv va fi un rateu! Ca să mă trezesc că cel mai bun autor român nejuțat a imaginat impecabil

scena imposibilă a decapitării celor șase martiri! Am avut atunci revelația adevăratei valori excepționale a bunului meu coleg și prieten! Zău că m-am bucurat!

Dar piesa cea mai reprezentativă pentru originalitatea lui Ion Coja este, după gustul meu, *Talmeș-Balmeș!* Când am citit-o prima oară mi-am zis că numai un lingvist putea s-o scrie, căci pe tot parcursul este o joacă superioară cu cuvintele care se pare că ele sunt personajul principal. Cuvintele, adică limbajul! Un text imposibil de povestit, dar care pe scenă este teribil. L-am văzut într-o montare a unor studenți de la Litere. Nu conta că jucau ca niște amatori, spectacolul erau replicile rostite, de care se amuzau primii actorii înșiși.

Remarcabilă pentru originalitate este și *Adio, Julieta, adio*, piesă concepută să fie jucată, la nevoie, și în două limbi, în română și maghiară sau în ebraică și arabă! Piesa a fost montată de studenții din trupa Podul și prezentată cu mare succes la Festivalul de teatru de la Nancy, în 1969...

Se pare că piesa cea mai „de rezistență” a lui Ion Coja este *Jucătorul de table!* Nu-i de colo să-ți treacă prin cap să-l aduci pe scenă pe Însuși Dumnezeu, pe Doamne-Doamne. Ion Coja o face cu o naturalețe greu de imaginat dacă n-ai citit textul! Un rol mare, pentru Radu Beligan sau Marin Moraru deopotrivă! N-am putut să văd montarea făcută la teatrul din Constanța! Dacă aș fi reușit să fiu numit director de teatru – teatrul Național mi s-ar fi potrivit cel mai bine! –, m-aș fi ocupat programatic de piesele lui Ion Coja. Păcat că l-au pus pe altul în locul meu!...

Dar suntem tineri amândoi, Ioane, abia am intrat în septuagenat, așa că mai am speranțe să-l văd pe scenă pe Ion Coja cu piesele sale! Va fi jucat pe scena Naționalului măcar când va ajunge Ion Coja președintele Țării! Un rol pentru care este făcut! Doamne, ce spectacol va fi!

Martie 2014

Dumitru Dinulescu Puși

CUPRINS

PREFAȚĂ.....	5
DACĂ ȘI CU PARCĂ	11
ADIO, JULIETA, ADIO!.....	75
JUCĂTORUL DE TABLE.....	111
BALMEȘ TALMEȘ	197
REQUIEM PENTRU JAN PALAK.....	229
COVID 19.....	265
ȘOAPTE DE IUBIRE sau CU CE ȚI-AM GREȘIT, DOAMNE, DE MĂ FĂCUȘI OLTEAN?	307
PARIUL VALAH	389
POSTFAȚĂ.....	513
LAUDATIO	515